

УДК 007:304:37

М. О. Осюхіна

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара (Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ МЕДІАОСВІТИ В УКРАЇНІ

У роботі розглянуто стан розвитку неформальної медіаосвіти в Україні, описані ключові події та заходи, що сприяють становленню позашкільної, батьківської, медіаосвіти дорослих та засобами медіа. Визначені найбільш вдалі інструменти неформальної медіаосвіти, означені форми неформальної медіаосвіти, що на сьогоднішній день не є розвиненими в повному обсязі. Запропоновані шляхи розвитку неформальної медіаосвіти в Україні.

Перспективы развития неформального медиаобразования в Украине

В работе рассмотрено состояние развития неформального медиаобразования в Украине, описаны ключевые события и мероприятия, способствующие становлению внешкольного, родительского, медиаобразования взрослых и образования средствами медиа. Определены наиболее удачные инструменты неформального медиаобразования, исследованы формы неформального медиаобразования, которые на сегодня не развиты в полном объеме. Предложены пути развития неформального медиаобразования в Украине.

Prospects of informal media education in Ukraine

In our work we reviewed the condition of the informal media education in Ukraine, described key events and activities that contribute the formation of extra-curricular, parent's, adult media education and media education with a help of media. We defined the most successful instruments of informal media education, described forms of informal media education, which are not fully develop now. Also the ways of informal media education development in Ukraine were proposed.

Сьогодні в усьому світі відбувається процес становлення інформаційного суспільства, ладу, коли в громаді головними продуктами виробництва стають не речі й енергія, а інформація та знання; сфера виробництва, економіка, політика та інші суспільні процеси переміщуються зі світу реального у світ віртуальний. Для гармонійного існування людини в новому світовому ладі надзвичайно важливим є навчити кожного користуватися інформаційно-комунікативними технологіями, використовувати їх для оптимізації як своєї роботи, так і особистого повсякденного життя, відбирати лише корисну для себе інформацію, не піддаючись на маніпуляції та невпинне зростання обсягів інформації. Забезпечити людину цими життєво важливими знаннями та навичками може медіаосвіта.

Згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні медіаосвіта – це «галузь освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіаку-

льтури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа ... з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [4]. Серед форм упровадження медіаосвіти в Україні в Концепції названі: дошкільна, шкільна, позашкільна, медіаосвіта у вищій школі, батьківська, медіаосвіта дорослих та засобами медіа.

На сьогоднішній день в Законі України «Про освіту» [3] не існує визначення «формальна» та «неформальна» освіта. Однак у Проекті Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти) від 12.02.2015 р. зазначається, що: «формальна освіта – це освіта інституціолізована, цілеспрямована, спланована за участю державних та визнаних приватних організацій і в цілому становить формальну освітню систему країни з надання освітніх програм і відповідних кваліфікацій, визнаних державою», «неформальна освіта ... є додатковою, альтернативною та/або доповняльною до формальної освіти в процесі освіти впродовж життя; слугує забезпеченню права осіб будь-якого віку на доступ до освіти ...» [7].

Таким чином, спираючись на зазначені вище визначення, форми медіаосвіти умовно можна поділити на дві групи – формальну медіаосвіту (дошкільна, шкільна, у вищій школі) та неформальну (позашкільна, батьківська, медіаосвіта дорослих та засобами медіа). Формальна освіта в Україні регулюється навчальними програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України, у той час як неформальна медіаосвіта носить стихійний характер і реалізується не завдяки державній політиці, а роботі ентузіастів.

Метою нашої роботи є описати шляхи розвитку неформальної медіаосвіти в Україні, як менш організованої форми, та запропонувати можливі шляхи її подальшого розвитку.

Опишемо найбільш ефективні, на нашу думку, заходи неформальної української медіаосвіти.

Позашкільна. За визначенням Концепції впровадження медіаосвіти в Україні – «спрямована на розвиток способів творчого самовираження особистості, ... базується переважно на діяльності громадських організацій, волонтерських і комерційних засадах, охоплює медіаосвіту батьків, сімейну медіаосвіту» [4]. За визначенням Л. Найдьонові позашкільну медіаосвіту варто трактувати як «участь у дитячих медіафестивалях різного рівня, конкурсах, заняття в будинках творчості, спеціалізованих установах тощо» [5, с. 92]. Позашкільна медіаосвіта, зокрема, забезпечує можливість до медіаторчості – процесу «створення в медійній сфері та його предметні результати; взаємопов'язані процеси проектної діяльності й виробництва медіатекстів» [8, с. 27]. Мається на увазі, що людина розвиває рівень медіаграмотності, створюючи медіапродукти, а також на основі медіаосвітніх проектів, створених іншими.

Різні проекти, метою яких є процес медіаторчості, активно сприяють розвитку медіаграмотності, десакралізації медіа та розвитку критичного мислення. Кількість медіафестивалів, конкурсів, турнірів, які проводяться в Україні, порахувати дуже складно. Найбільш довготривалими з них є Міжнародний конкурс шкільних медіа в Миколаєві (з 2000 р.), фестиваль дитячих і молодіжних ЗМІ України в Донбасі «Жми на RECoRD!» (з 2001 р.), Міжнародний фестиваль-конкурс дитячо-юнацької журналістики «Прес-весна на Дніпрових схилах» (з 2002 р.), Турнір юних журналістів (з 2004 р.).

Важливо, що численні проекти проводяться на рівні школи, міста, області, країни. У багатьох центрах позашкільної освіти є гуртки, де займаються журналістикою, фотомистецтвом, діють кіноклуби. На жаль, у більшості випадків, такі гуртки не ставлять перед собою чітких медіаосвітніх цілей. Як правило, вони спрямовані на створення дитячого медіаконтенту, участь у конкурсах, виконують профорієнтаційну функцію. Можна сказати, що більша частина позашкільної медіаосвіти має стихійний, нерегульований характер, але при цьому володіє величезним медіаосвітнім потенціалом. Надзвичайно корисними є навчальні програми, створені для позашкільних навчальних закладів, однак вони носять більше рекомендаційний характер і більшість педагогів адаптують їх в залежності від кількості наявних годин, віку учасників гуртка, їхніх запитів. Аналіз, дослідження, а також формування методичних рекомендацій для цієї форми медіаосвіти ми вважаємо одним з найбільш пріоритетних завдань в Україні.

Відносно новим явищем у розвитку української медіаосвіти стало залучення бібліотек до розвитку медіаграмотності дітей. У 2015 р. АУП (Академія української преси) за підтримки програми «Бібліоміст» провели ряд тренінгів для бібліотекарів публічних бібліотек «Практична медіаграмотність». Під час навчання учасники отримали знання про медіаграмотність як життєво необхідні навички в сучасній Україні, дізналися, що таке «техніка безпеки» при роботі з джерелами, про інформаційні війни, технології критичного мислення.

Того ж року АУП випустив он-лайн видання «Практична медіаграмотність. Посібник для бібліотекарів» (автори: Л. Гуменюк, В. Потапова, редактор-упорядник О. Волошенюк) [1]. Посібник має три розділи: *мас-медіа і маніпуляції*. Що може запропонувати сучасна бібліотека для медіаграмотності своїх відвідувачів; *критичне мислення*: базові методики і вправи; *методична розробка тренінгу* «Інформаційні війни: як врятуватися від пропаганди або чому вдається маніпулювати суспільною свідомістю». Видання містить теоретичні відомості з основ медіаграмотності, вправи, що можуть допомогти розвинути ці навички на практиці, а також роз'яснення ролі та можливостей бібліотек в медіаінформаційному процесі.

«Бібліотека не лише забезпечує своїх відвідувачів від того, щоб вони не потрапили під завали інформації, а й допомагає їм шукати, просіювати та знаходити те, що для них виявиться на вагу золота. Бібліотека підстраховує їхню здатність відступити на крок і побачити конструйовану сутність» [1].

У 2014 р. в деяких областях України (найбільш активно – у Херсонській) стартував проект «Основи медіаосвіти: бібліотечна складова». В основі проекту – розробка програм медіауроків для школярів, основна мета яких – розвиток медіаграмотності. У 2016 р. в Сумській області проводиться проект «Медіаграмотність – у бібліотеки Сумщини», який реалізовується ГО «Бюро аналізу політики» за фінансової підтримки Американської неурядової організації «Internews Network». Проектом передбачена серія тренінгів для працівників районних бібліотек, під час яких учасники вчать вирізняти маніпуляції, фейки та мову ворожнечі в ЗМІ.

Важливо відзначити, що бібліотечний сектор тільки входить в медіаосвітній український процес (на відміну від міжнародного досвіду, де роль бібліотек у розвитку медіаосвіти є провідною), але його потенціал оцінюється досить високо.

Батьківська медіаосвіта забезпечує ефективність медіаосвіти сім'ї. У полі нашого зору не були знайдені приклади реалізації батьківської медіаосвіти (проекти, заходи, семінари тощо). Більше того, згідно з дослідженням компанії «Майкрософт Україна», 76 % батьків не знають, що їхні діти роблять в мережі Інтернет (які сайти відвідують, з ким спілкуються й товаришують) [2, с. 10], що говорить про недостатню участь батьків у розвитку медіаінформаційної грамотності власних дітей.

В Інтернеті розміщені відео-ролики, он-лайн підручники, поради з цифрової безпеки, протидії кібербулінгу, забезпечення дітей у віртуальному просторі, проте важко зробити висновки про популярність цього роду інформації та попиту серед батьків. Таким чином, ми вважаємо, що батьківська медіаосвіта на сьогоднішній день в Україні є недостатньо розвиненою.

Медіаосвіта дорослих До медіаосвіти дорослих, на нашу думку, можна віднести проекти (семінари, тренінги, лекції), під час яких учасники мають змогу здобути теоретичні знання та практичні навички медіаграмотності. Одним з найбільш масових медіаосвітніх проектів в Україні можна назвати проведений в 2015–2016 р. проект «Програма медіаграмотності для громадян», що виконувався за підтримки Міністерства закордонних справ та міжнародної торгівлі Канади (DFATD Canada), у партнерстві трьох організацій: Академія української преси, IREX та StopFake. Метою проекту було посилення стійкості громадян перед дестабілізуючою силою впливу неправдивої інформації. У рамках проекту була розроблена навчальна програма з медіаграмотності, підготовлено

428 тренерів, які проводили тренінги для громадян (кожен тренер мав провести інформаційний захід для групи з 30 осіб, таким чином знання з медіаосвіти були передані більше ніж 15 000 українців (станом на березень 2016 р.) віком старше 18 р.). Також одним з напрямків проекту стало проведення інформаційної кампанії для підвищення обізнаності громадян в питаннях протидії пропаганді та маніпуляціям [6]. Серед недоліків програми – акцентування уваги на фейках та маніпуляціях у ЗМІ (що сильно звужує розуміння поняття медіаграмотності та не відображає його в повному обсязі), а також різний досвід тренерів, які не завжди могли фахово й обізнано вести дискусії на вузькі теми.

Ще одним шляхом розвитку медіаосвіти дорослих ми вважаємо створення умов та можливостей, що стимулюють та мотивують людей користуватися здобутками інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденному житті. До факторів, що сприяють розвитку медіаосвіти, відносимо розвиток 3G в Україні (технології швидкої передачі даних), створення проекту Електронного урядування та iGov (стимулює користуватися послугами державних органів України за допомогою мережі Інтернет), розвиток явища он-лайн міграції (зокрема ЗМІ, що створюють свій контент, адаптуючи його під вимоги й потреби Інтернет-користувачів) тощо.

Медіаосвіта засобами медіа. До проектів, що є готовими інформаційними продуктами, й перегляд яких позитивно впливає на розвиток медіаграмотності, ми відносимо такі проекти як «StopFake» (сайт, який з 2014 р. займається перевіркою та спростуванням викривленої інформації та пропаганди про події в Україні, які поширюють ЗМІ, а також хаб, де аналізується таке явище як «кремлівська пропаганда» в усіх її аспектах та проявах (<http://www.stopfake.org/opas/>); інтернет-проект «Інформаційні війська України» (сайт Міністерства інформаційної політики України, що має на меті створення контрпропагандистського українського контенту та поширення його в соціальних мережах у ігровій формі); проект «MediaSapiens» (проект ГО «Телекритика», основна мета якого – підвищення медіаграмотності аудиторії, допомога споживачеві медійного контенту краще зрозуміти суть медіа, орієнтуватися в інформаційному просторі, навчитися критично ставитися до ЗМІ, відрізнити якісну та правдиву інформацію, виявляти маніпулятивні спроби впливати на громадську думку та не піддаватися їм, довідатися про інформаційні права та можливості їх використання); проект «Детектор Медіа» (інтернет-видання, складовою якого є аналіз і критика роботи вітчизняних ЗМІ з метою підвищення якості їхнього продукту, сприяння медіаграмотності широких кіл громадян) та інші.

Важливу медіаосвітню роль відіграють кіноклуби, мета яких не просто перегляд фільмів, але й їх обговорення, дискусія на чутливі теми, зображені у фільмах. Цей інструмент медіаосвіти в Україні реалізується зокрема під час

щорічного Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA.

Також до медіаосвіти засобами медіа ми відносимо ігри, що мають на меті розвиток медіаграмотності. Наприклад, у 2014 р. Академія української преси спільно з Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти МОН України та Державною бібліотекою України для юнацтва розробили он-лайн гру «Медіазнайко» (<http://www.aup.com.ua/Game/index.html>). Це перша навчальна гра з медіаосвіти в Україні, її мета – допомогти якомога більше дізнатися про інформаційне та медійне поле. Граючи в цю гру, діти розвивають навички критичного мислення, аналізу в легкій та зручній для них формі.

На сьогоднішній день впровадження медіаосвіти в Україні є досить неоднорідним та неоднозначним. Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології на замовлення ГО «Телекритика» в лютому 2016 р. «Чи критично громадяни ставляться до медіа?» в рамках дослідження «Думки та погляди населення України» [9], 45 % громадян країни вважають, що курс медіаосвіти має бути запроваджений у школах, 40 % – вважають, що він необхідний у вишах, 27,8 % відповіли, що потрібні широкі просвітницькі кампанії з медіаграмотності для дорослих, 12,1 % не вважає, що потрібне навчання з медіаграмотності. На запитання «Чи зацікавлені Ви у додатковій інформації про те, як медіа впливають на дітей?» майже 48 % відповіли ствердно, 38 % – ні, 17,3 % – «важко сказати». Результати опитування показують, що українці на сьогоднішній день мало поінформовані про необхідність та можливості медіаграмотності, а також про наслідки відмови від набуття важливих навичок. Крім того, опитані не бачать великого потенціалу неформальної медіаосвіти (оскільки такі заходи отримали менше третини голосів), у той час як формальній освіті віддали 85% голосів.

Зважаючи на все сказане вище, ми вбачаємо наступні шляхи розвитку неформальної медіаосвіти в Україні:

Позашкільна медіаосвіта. Розвинена, однак не структурована, вимагає систематизації. Вважаємо необхідним розробити та впровадити єдину стратегію розвитку позашкільної медіаосвіти, що передбачатиме в роботі гуртків, секцій, кіноклубів, роботі шкільних редакцій ЗМІ медіаосвітню складову, спрямовану не лише на створення дитячого медіаконтенту, участь у конкурсах, профорієнтацію, а й розвиток критичного мислення, навичок аналізу медіатексту, користування сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Включити можливість розвитку зазначених компетенцій під час найбільших всеукраїнських фестивалів та конкурсів медійного спрямування. Дослідити потенціал бібліотек у розвитку медіаосвіти, забезпечити навчання бібліотекарів та можли-

вість впровадження медіаосвітніх заходів у бібліотеках (як для дітей, так і дорослих різних вікових груп).

Батьківська медіаосвіта. На сьогоднішній день розвинена мало. Може бути реалізована шляхом проведення тренінгів, семінарів, лекцій для батьків, зустрічей під час батьківських зборів у навчальних закладах (робота як класних керівників, так і психологів, які займаються проблемою медіапсихології) тощо. Створення та поширення для батьків телевізійних та радіопрограм, публікацій у ЗМІ навчального характеру на такі теми: знайомство дитини з інтернетом, безпеки в мережі, правила безпеки в інтернеті, кібербулінг – як попередити і протистояти тощо.

Медіаосвіта дорослих. На сьогоднішній день реалізується завдяки проектам (тренінги, семінари, лекції), які влаштовують громадські організації та ініціативні групи. На державному рівні стратегія медіаосвіти дорослих поки що не сформована, що може стати проблемою в розбудові інформаційного суспільства. На нашу думку, держава має сформувати не лише стратегію просвіти дорослих, але й систему мотивацій, що стимулюватимуть та мотивуватимуть людей користуватися здобутками інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденному житті та в роботі.

Медіаосвіта засобами медіа. В Україні діє ряд інтернет-проектів, що виробляють контент, який має впливати на рівень медіаграмотності населення. Також важливими є проведення кіноклубів, що стимулюють розвиток медіаграмотності на матеріалах візуальної культури. Вбачаємо можливість розвитку цієї форми у створенні всіма ЗМІ в країні медіаосвітнього контенту, аби медіаосвіта в Україні дійсно була всеохоплюючою.

Таким чином, можемо зробити висновок, що потенціал неформальної медіаосвіти в країні є дуже високим. На сьогоднішній день відбувається велика кількість медіаосвітніх проектів та заходів, однак, на жаль, вони не мають системності. На нашу думку, важливим є створення єдиної стратегії розвитку неформальної медіаосвіти в Україні, в якій буде зацікавлена, в першу чергу, держава та буде підтримувати її на всіх етапах розвитку. Важливо створити індивідуальні програми для всіх вікових груп населення, з урахуванням центрів поширення медіаосвітніх знань та навичок (наприклад, школи можуть стати ядром батьківської медіаосвіти, а бібліотеки працювати з дорослим населенням тощо).

Список основних джерел

1. Гуменюк, Л. Практична медіаграмотність. Посібник для бібліотекарів [Електронний ресурс] / Л. Гуменюк, В. Потапова ; редактор-упорядник О. Волошенюк. – 2015. – Режим доступу: <http://aup.com.ua/books/mbm/>. – Дата доступу: 11.02.2016.

2. Діти в Інтернеті: як навчити безпеки в віртуальному світі: посібник для батьків / І. В. Литовченко [та ін.]. – К. : Видавництво ООО «Видавничий дім «Аванпост-Прім», 2010. – 48 с.
3. Закон України «Про освіту» // Законодавство України про освіту : зб. законів. – К. : Парламентське вид-во, 2002. – С. 3–27.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс] // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/news_44.htm. – Дата доступу: 11.02.2016.
5. Найдюнова, Л. А. Медіаосвіта в Україні: особливості реалізації соціально-психологічної моделі / Л. А. Найдюнова. – Шкільний бібліотечно-інформаційний центр. – № 4. – 2013. – С. 91–97.
6. Проект «Програма медіаграмотності для громадян» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: <http://www.medialiteracy.org.ua/index.php/17-povyny/450-proekt-prohrama-mediahramotnosti-dlia-hromadian-oholoshuie-konkurs-na-uchast-v-treninhu-dlia-pidhotovky-treneriv-v-14-oblastiakh-ukrainy.html>. – Дата доступу: 11.02.2016.
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання неформальної освіти) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54026. – Дата доступу: 11.02.2016.
8. Федоров, А. Словарь терминів по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
9. Чи критично громадяни ставляться до медіа? (дослідження) [Електронний ресурс] // Телекритика. – 2016. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/chi_kritichno_gromadyani_stavlyatsya_do_media_sotsdoslidzhenny_a/. – Дата доступу: 11.02.2016.

УДК 316.77:378.147

І. Л. Побідаш

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті йдеться про «кліпове мислення», притаманне сучасній молоді. Наводяться різні думки щодо позитивних та негативних аспектів такого мислення. Зокрема йдеться про наслідки фрагментарного мислення під час навчання, шляхи подолання негативних наслідків під час освітнього процесу, потребу органічного поєднання «кліпового мислення» з принципами аналітичного мислення.